

w Żytomierzu), ale także o wydarzeniach, takich jak narodziny pięcioraczków na Jeżycach (16 maja 1786), które zmarły, były bowiem wcześniakami, co przy ówczesnym stanie medycyny równało się z minimalnymi szansami na przeżycie.

Wydawnictwo uzupełnione zostało cennymi aneksami: „Porządek osób Zgromadzenia” z 1781, zawierającymi dane na temat nauczycieli, „Księga zdań o postępach uczniów toż egzaminów odprawianych i zapisanych”, z której wyłaniają się sylwetki najzdolniejszych absolwentów poznańskiej szkoły. Książkę zamyka indeks zawierający krótkie notki biograficzne, dotyczące uczniów i profesorów Szkoły Wydziałowej Poznańskiej.

Krzysztof Ratajczak

Gawlik Stanisław, Grzegorz Piramowicz – idee – słowa – czyny, Opole 2006, ss. 164

Omawiana publikacja wyszła spod pióra znanego polskiego historyka wychowania, autora kilku znaczących prac z zakresu historii oświaty i myśli pedagogicznej Profesora Stanisława Gawlika¹. Książka ma formę interesująco skonstruowanej biografii historyczno-pedagogicznej. Na jej strukturę składają się oprócz „Wstępu”, cztery rozdziały, „Zakończenie”, „Wybrana literatura”, „Spis fotografii”, „Indeks nazwisk” i „Indeks miejscowości”. Treść publikacji koncentruje się przede wszystkim wokół idei głoszonych przez Piramowicza oraz jego działalności oświatowej i społeczno-oświatowej. Podstawą rekonstrukcji poglądów pedagogicznych tego myśliciela stały się jego publikacje. W ich ocenie zaś, Autor posiłkował się ustaleniami znawców dorobku Komisji Edukacji Narodowej (KEN) i edukacji w epoce Oświecenia, m.in. Kaliny Bartnickiej, Kamilli Mrozowskiej, Czesława Majorka i innych.

Rozdział I pt. „Grzegorz Piramowicz – przedstawiciel polskiego oświecenia” (s. 15–59) ukazuje jego drogę nie tylko do stanu kapłańskiego, ale i kształtowania się tego duchownego jako działacza oświatowego. Po przedstawieniu najważniejszych etapów jego życia w pracy znajdujemy sporo informacji o działalności Piramowicza w Komisji Edukacji Narodowej. W tej części książki wyeksponowane zostały jego zasługi jako redaktora ustaw, korespondenta z zagranicą z ramienia KEN, twórcy przepisów i wizytatora szkół. W zakończeniu rozdziału jest mowa o jego działalności duszpasterskiej. Rozdział II zatytułowany „Ogólna charakterystyka twórczości piśmienniczej Grzegorza Piramowicza” (s. 61–82) stanowi omówienie pisarstwa księdza w dwóch okresach, tj. przed powstaniem KEN i po zaangażowaniu się Piramowicza w działalność Komisji, z wyraźnym zasygnalizowaniem odmienności form pisarskich i tematyki

¹ S. Gawlik jest autorem m.in. takich prac: *Dziedzictwo pedagogiczne Klementyny z Tańskich – Hoffmannowej*, Opole 1995; *Dzieje myśli pedagogicznej na Śląsku*, Warszawa–Wrocław 1990; *Dzieje kształcenia nauczycieli na Śląsku Opolskim*, Opole 1979.

w wymienionych okresach. Autor poddał dokładnej analizie twórczość pedagogiczną. Najwięcej miejsca zajmuje omówienie chyba najbardziej znanego dzieła Piramowicza pt. *Powinności nauczyciela* oraz takich prac, jak: *Wymowa i poezja* i *Nauka obyczajowa dla ludu*. Autor książki zaznacza jednak, że twórczość pedagogiczna tego przedstawiciela polskiego oświecenia jest bardzo zróżnicowana, obejmuje bowiem wiersze, listy, instrukcje, mowy, polemiki, przekłady, uniwersały, pisma urzędowe, obwieszczenia, podręczniki, programy szkolne, a nawet piosenki dla ludu. Przy czym istotne w twórczości Piramowicza jest to, iż starał się on w swoich pracach połączyć idee oświatowe Zachodu z rodzimą refleksją na tematy edukacyjne.

W kolejnych rozdziałach (trzecim i czwartym) znajdujemy analizę poglądów pedagogicznych duchownego. I tak rozdział III „Społeczność szkolna w myśli pedagogicznej Grzegorza Piramowicza” (s. 63–115) traktuje o nauczycielach, uczniach i rodzicach jako najważniejszych elementach składowych społeczności szkolnej. W tym kontekście przedstawiona została istota i specyfika szkoły parafialnej okresu oświecenia. Ostatni, IV rozdział „Kierunki wychowania wszechstronnego” (s. 117–145) prezentuje poglądy pedagogiczne duchownego z wyraźnym podkreśleniem jego myśli na temat wychowania moralnego, patriotycznego, wychowania do pracy i wychowania fizycznego. Jednak, zdaniem Autora książki, nie we wszystkich koncepcjach zostały wyrażone najważniejsze idee wychowawcze, jak chociażby w wychowaniu patriotycznym. Wynikało to jednak ze specyfiki sytuacji społeczno-politycznej Polski, która G. Piramowicowi była doskonale znana. Analiza tych poglądów sprawia, że G. Piramowicz jawi się jako myśliciel, który – prezentując określone poglądy pedagogiczne – uwzględnia dorobek europejskiego oświecenia, ale i wplata w swoje koncepcje rodzime pierwiastki uwzględniając sytuację społeczno-polityczną.

W „Zakończeniu” (s. 147–152) pracy, poza zaakcentowaniem najważniejszych idei oświatowych i pedagogicznych dotyczących szkoły i koncepcji wychowania omawianego duchownego i pedagoga, Autor ustalił, w jaki sposób dokonania G. Piramowicza zyskały uznanie polskiego społeczeństwa, podając przykłady nadawania jego imienia placówkom oświatowym i ulicom polskich miast. S. Gawlik przekonuje także czytelników, iż dzieło G. Piramowicza powinno być upowszechniane, pisząc: „Życie tej wyrazistej osobowości, będącej symbolem epoki oświecenia, budującej wizerunek KEN, rzetelnie przedstawiającej sprawę oświaty, to dzieje człowieka czystego moralnie, zawsze gotowego słuchać innych i skutecznie działać. Przepojony idealnym duchem edukacyjnym, pełen wewnętrznego ciepła mimo powszechnie gniewającego się moralnego zła, pozostał do dziś trwałą busolą wartości” (s. 151).

W recenzowanej pracy postać Grzegorza Piramowicza oraz głoszone przez niego poglądy i główne kierunki aktywności ukazane zostały na tle przemian dokonujących się w epoce oświecenia, z nakreśleniem skrótowo cech charakterystycznych tej epoki, zwłaszcza w obszarze oświatowym i społeczno-politycznym. Umiejętnie wplecione wątki historyczne w biografię G. Piramowicza dopełniają się nawzajem, powodując tym samym lepsze zrozumienie życia i działalności tego zasłużonego duchownego i pedagoga.

Książka jest warta lektury co najmniej z kilku powodów. Przede wszystkim trzeba się zgodzić z Autorem, że postać Grzegorza Piramowicza zasługuje na przypomnienie, ze względu na jego wkład w dorobek polskiego oświecenia w zakresie edukacji. Należy tak-

że zwrócić uwagę na walory warsztatowe omawianej publikacji, tj. przejrzystą konstrukcję i styl pisarski Autora, piękny język. To sprawia, że książkę czyta się fragmentami jak powieść historyczną, a raczej powieść biograficzną, co stanowi zasługę Autora w popularyzacji historii myśli oświatowo-wychowawczej. I wreszcie wypada powiedzieć i to, że Profesor Stanisław Gawlik swoją książką powiększył dorobek historiograficzny dotyczący dziejów oświaty jezuickiej i pedagogiki ignacjańskiej.

Władysław Szulkiewicz

Herbart znany i nieznan. W dwusetną rocznicę wydania Pedagogiki ogólnej, praca zbiorowa pod red. Jana Piskurewicza i Dariusza Stępkowskiego SDB, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2006, ss. 216

Jest to pozycja zbiorowa, która opublikowana została w roku 2006, tj. w dwusetną rocznicę wydania epokowego dzieła Johanna Friedricha Herbart (1776–1841) pt. *Pedagogika ogólna wywiedziona z celu wychowania* (1806). Ten wybitny klasyk myśli pedagogicznej i filozoficznej, który dał początek pedagogice jako naukowej teorii wychowania i kształcenia, z pewnością zasłużył sobie na refleksję naukową nad nim i nad jego dorobkiem. Refleksja ta stała się przyczynkiem do zorganizowania przez Zespół Katedry Historii Wychowania w Instytucie Pedagogiki im. Św. Jana Bosko Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie konferencji naukowej poświęconej J. F. Herbartowi, której pokłosiem jest niniejsza publikacja.

Artykuły zaprezentowane w książce koncentrują się na szeroko rozumianej analizie *Pedagogiki ogólnej* oraz myśli jego twórcy.

Publikacja podzielona została na trzy części, z których każda stara się ukazać Herbart i jego dorobek w sposób odmienny.

Część pierwsza, zatytułowana *Kontrowersje wokół Herbart i jego myśli*, przedstawia zagadnienia dotyczące całości kształtu myśli filozoficznej i pedagogicznej J. F. Herbart.

W pierwszym artykule autorstwa Dietricha Bennera znajdujemy analizę wizji szkoły, jej teorii i krytyki w kontekście mało znanych w Polsce wypowiedzi Johanna Friedricha Herbart, a także skłaniającą czytelnika do refleksji wypowiedź o aktualności herbartowskiej krytyki szkoły.

W tekście Teresy Hejnickiej-Bezwińskiej zawarte są zagadnienia dotyczące kwestii naukowości pedagogiki w modelu, jaki przyjął i rozwinął w XIX w. Herbart. Autorka trafnie ukazuje w nim herbartowską pedagogikę w jej akademickich strukturach, oferującą tworzenie wiedzy o rzeczywistości edukacyjnej i oświatowej, wykorzystującą nie tylko zagadnienia pedagogiki, lecz również inne nauki społeczne, szczególnie psychologię i socjologię.

Maria Bouzyk stara się poszukać odpowiedzi na pytanie o przynależność filozofii Herbart do jednego z dwu podstawowych nurtów myślenia, tj. realizmu, czy idealizmu. Dokonując wnikliwej analizy, autorka dostrzega drożność filozofii herbartowskiej